

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת פרק ה

סימן א

[א] בדמות אלהים עשה אותו. ופירוש עשה תיקון, כמו לא עשה שפמו (ש"ב יט כה). וכיצד עשה אותו בדמותו שנתן לו חכמה ובינה מעין חכמה של מעלה שקרא שם לכל בריה:

סימן ב

[ב] זכר ונקבה בראם. שני פרצופין היו לו לאדם אחור וקדם: ויקרא את שמם אדם. מיכן שהאשה נקראת אדם, וכן הוא אומר כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מ"ד יג):

סימן יח

[יח] ויחי ירד. ולמה נקרא שמו ירד, שבימיו ירדו המלאכים מן השמים והיו מלמדים הבריות היאך יעבדו להקב"ה:

סימן כד

[כד] ויתהלך חנוך את האלהים. עם המלאכים הלך שלש מאות שנה בגן עדן היה עמם ולמד מהם עיבור ותקופות ומזלות וחכמות רבות: ואיננו כי לקח אותו אלהים. לפי שהיה צדיק, הקב"ה לקחו מבני אדם ועשה אותו מלאך והוא מטטרון, ומחלוקת בין ר' עקיבא וחביריו בדבר זה, וחכמים אומרים חנוך היה פעם צדיק ופעם רשע, אמר הקב"ה עד שהוא בצדקו אסלקנו מן העולם, כלומר אמיתנו, שנאמר הנני לוקח [ממך] את מחמד עיניך במגפה (יחזקאל כד טז):

סימן כה

[כה] ויחי מתושלח. ולמה נקרא שמו מתושלח, כי שם המפורש כתוב על הסייף שלו והמית כמה שדים אשר אין להם מספר, ולפי שהיה צדיק חיה תשע מאות ותשע וששים שנה, לכך נאמר יראת ה' תוסיף (חיים) [ימים] [משלי י' כז]:

סימן כח

[כח] ויולד בן. שממנו נבנה העולם והוא נח, ולא קרא שמו זה השם כשנולד, אלא לאחר כשחדש להם כלי מחרישה:

סימן כט

[כט] זה ינחמנו ממעשינו. שלא היו חורשים כי אם באצבעותיהם:

סימן לב

[לב] ויהי נח בן חמש מאות שנה. ולמה איחר כל כך להעמיד תולדות, לפי שהיה רואה שיהיו רשעים, לכך לא היה רוצה להעמיד תולדות, עד שאמר הקב"ה כי אני עתיד להביא מבול ואצילך ואת בניך: את שם. שהיה עדיף מכולהו בחכמתא, שהרי יפת היה גדול מכולם, שנאמר אחי יפת הגדול (בראשית י' כ"א), לכך חשב שם בתחלה ויפת בסוף:

1

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת פרק ה

סימן א

א) זה ספר תולדות אדם. וכי ספר היה לו לאדם הראשון, מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון סיפור תולדות העתידות להבראות בכל דור ודור:

סימן ב

ב) ויקרא את שמם אדם. בין זכר ובין נקבה שמם אדם, שנאמר ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מד ג), כך א"ר יהודה ב"ר סימון: ד"א זה ספר תולדות אדם. זה עיקר יחוסו של אדם ולא הראשונים, כי משעה שנהרג הבל פירש אדם מן חוה שלשים ומאת שנה אחרי כן הוליד בדמותו ובצלמו: ויקרא את שמו שת. שהוא שתותו של עולם:

סימן כד

כד) ויתהלך חנוך את האלהים. שלשה מדות נאמרו בצדיקים, את האלהים, האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו (בראשית מח טו), אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג ה), משל לאחד שהיה לו שלשה בנים, הגדול הולך לפניו, לכך נאמר באבות אשר התהלכו אבותי לפניו, שהיו גדולים במצות, והבינוני הולך אחריו, לכך נאמר בישראל אחרי ה' אלהיכם תלכו, אחרי ענותנותו, אחרי אריכת אפים שלו, אחרי חסידותו, והקטן הולך בצד אביו שלא יתעה בדרכים, לפיכך נאמר בדורות הראשונים את האלהים ויתהלך חנוך את האלהים, את האלהים התהלך נח (בראשית ו ט): מטרונה אחת שאלה את רבי יוסי, אמרה לו אין אנו מוצאין מיתה בחנוך, אמר לה אילו נאמר ויתהלך חנוך את האלהים ושתק, הייתי אומר כדבריך, וכשהוא אומר ואיננו כי לקח אותנו אלהים, איננו בעוה"ז: כי לקח אותנו אלהים. ולפי שהיה חנוך צדיק בן צדיק שינה בו ואמר כי לקח אותנו אלהים: המינין היו אומרים לר' אבהו נאמר לקיחה בחנוך, ולקיחה באלהיה כי היום ה' לוקח את אדוניך מעל ראשך (מ"ב ב ג), אמר להם אם לקיחה אתם דורשים הכתוב הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה (יחזקאל כד טז), א"ר תנחומא יפה השיבן ר' אבהו:

סימן כח

כח) ויחי למך שתים ושמונים שנה ומאת שנה ויולד בן. שהיה בו בינה יתירה מאדם ועד נח עשרה דורות שהן אלף וחמשים ושש שנים, וסימן "א"י":

סימן כט

כט) ויקרא את שמו נח. למפרע חן: לאמר. לאמר לדורות הבאים: זה ינחמנו. בשני טעמים, לפי שמצא חן בתחתונים ובעליונים: ד"א ינחמנו ממעשנו. כשנברא אדם הראשון השליטו על הכל, וכיון שחטא המרידן הקב"ה על בני האדם שור לא נשמע לחורש, כיון שבא נח חזר והשליטו עליהן, לכך נאמר זה ינחמנו, וכה"א למען ינוח שורך וחמורך (שמות כג יב). ר' אלעזר אומר נח לשום קרבנו נקרא, שנא' וירח ה' את ריח הניחוח (בראשית ח כא): מן האדמה אשר אררה ה'. רעב בא לעולם בימי אדם, שנאמר ארורה האדמה בעבורך:

סימן לב

לב) ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת. אמר ר' יודן מה טעם כל דורו למאה שנה ומאתים שנה, וזה מוליד לחמש מאות שנה, אלא אמר הקב"ה נח צדיק הוא אם בניו רשעים יהיו אין רצוני שיאבדו במים, ואם צדיקים יהיו אטריח עליו לעשות לו תיבות הרבה, לכך כבש הקב"ה מעיינו והוליד לחמש מאות שנה: ר' נחמיה בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אפילו יפת שהוא גדול לכשיבא המבול אינו בן מאה שנה שראוי לעונשים, ומנין לנו שלא היו ראוי לעונשים עד בן מאה שנים, שכן הוא אומר לעתיד לבא כי הנער בן מאה שנים ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל (ישעיה סה כ), כי לא נתחייב פחות מבן מאה שנה כשם שהיו בימי נח: ויולד נח את שם. שם קטן שבכולם היה, שנא' ויולד את ארפכשד שנתים אחד המבול (בראשית יא ו), אלא יפת גדול שבהם היה, וגדול משם שתי שנים, וכשהיה יפת בן ק"ב שנה, היה שם בן מאה שנה, לכך נא' שם בן מאת שנה, ולמה הקדים את שם, על שם ייחוס שיצא ממנו אברהם:

(2)

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת בראשית סימן יא

(יא) [י, טו] ויאמר לו ה' לכן כל הורג קין א"ל ארבע משפחות עתידות לצאת מהבל ובטלת מן העולם כך תפתח הארץ את פיה ותבלע לך ארבע משפחות אלו הן חנוך עירד ומחויאל ומתושאל, וכיצד נהרג קין נעשה מלאך המות ק"ל שנה והוא נע ונד בקללה למך בן בנו היה שביעי לדורות וסומא היה יוצא לצוד והיה בנו אוחזו בידו כשהיה רואה אותו תינוק חיה היה אומר לו א"ל כמין חיה אני רואה מתח את הקשת כנגדו והרג את קין. ראה אותו תינוק מרחוק הרוג וקרן במצחו אמר לו ללמך אבי הרי דמות אדם הרוג וקרן במצחו. א"ל למך ווי לי זקני הוא. טפח שתי ידיו בחרטה ונגע בראש התינוק והרגו בשוגג שנאמר כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי נשארו שלשתן במקום אחד. קין הרוג ואותו תינוק הרוג ולמך סומא. לערב יצאו נשיו אחריו מצאו זקנים הרוג ותובל קין בנם הרוג ולמך. באותה שעה פתחה הארץ פיה ובלעה ד' משפחות חנוך ועירד ומחויאל ומתושאל ונעשה למך מלאך המות לקיים מה שנאמר כי שבעתים יקם קין ולמך שבעים ושבעה כיון שבאו לבית אמר להם למך לנשיו עלו למטה. א"ל הרגת את קין זקנינו ותובל קין בננו לא נעלה א"ל כבר נטלו חלקו קין שבעה דורות, אבל אני שבעים ושבעה. א"ל לא נשמע לך מה אנו מולידות למארה. א"ל נלך לב"ד. הלכו להם אצל אדם הראשון. א"ל עדה וצלה אדונינו למך זה בעלנו הרג את זקנינו. א"ל אי זקנינו לפי תומו הרגו. א"ל אדם נשי למך האזינה אמרתי למך אומר וכי איש הרגתי לפצעי בתמיה אמר להן לכו תשמעו לבעליכן א"ל אסיא אסא חגרתך אתה פרשת ממתן מאה ושלושים שנה ואתה מלמד אותנו מה כתיב אחריו ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו ויחי למך שתים ושמונים שנה ומאת שנה ויולד בן שממנו נברא העולם ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו. מנין היה יודע לומר זה ינחמנו ממעשינו וגו' וכי נביא היה, אר"ש בן יהוצדק למודין היו שבשעה שא"ל הקב"ה לאדם ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך אמר אדם רבש"ע עד מתי, א"ל עד שיוולד אדם מהול. כיון שנולד נח מהול מיד ידע למך ואמר ודאי זה ינחמנו וגו'. ומהו ממעשינו ומעצבון ידינו קודם שנולד נח לא כשהיו זורעין היו קוצרין אלא היו זורעין חטים וקוצרים קוצים ודרדרים כיון שנולד נח חזר העולם לישבו. קצרו מה שזרעו זורעין חטים וקוצרין חטים, שעורים וקוצרין שעורים, ולא עוד אלא עד שלא נולד נח עושין מלאכה בידיהם לך כתיב ומעצבון ידינו. נולד נח התקין להם מחרשות ומגלות וקרדומות וכל כלי מלאכה.

3

מלבי"ם בראשית פרשת בראשית פרק ה

(א) השאלות (א - כט)

למה ספר שנית שביום ברוא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו. שקרא שמם אדם. ש"ז כבר נאמר למעלה. מ"ש וילד בדמותו כצלמו הלא כל אדם מוליד אדם כדמותו. למה ספר בכל הדורות האלה השנים שחי קודם שהוליד ולאחר שהוליד וכפל לכתוב סך כל השנים שחי. ש"ז מיותר. מ"ש בחנוך שתי פעמים ויתהלך חנוך את האלהים. מה שקרא בשם נח זה ינחמנו וה"ל לקרא מנחם: זה ספר תולדות אדם. עתה יתחיל לספר התולדות של אדם מאדם עד נח איך נשתלשלו זה מזה עד המבול, וכן כל ספורי הדורות שבתורה הם ספור תולדות אדם, וע"כ יש דעה במדרש שמכאן התחלת התורה, שע"ז אמר זה ספר, כי מה שספר מקודם הוא שייך לתולדות השמים והארץ. וגם מעשה קין והבל אינו שייך לתולדות אדם, כי לא נתקיימו, ויאמר הקדמה לזה, ביום ברוא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו. שהעשיה מורה על גמר הדבר, וזה לא יתכן באדם, שהאדם הוא בעל בחירה ואינו נעשה ונגמר עד שיהיה צדיק ויעשה מעשים טובים, וכן יפלא מ"ש ויקרא את שמם אדם ביום הבראם, שהאדם לא יקרא שמו בהולדו, כמ"ש שור או כשב או עז כי יולד, ששור בן יומו קרוי שור, כי כמו שנולד כן ישאר באותה מדרגה, משא"כ האדם שהולך ממדרגה למדרגה וביום שנולד אינו עדיין במצב השלמות, אך כבר אמרו עמ"ש נעשה אדם שמה"ש שאלו אם יהיה צדיק או רשע ואמר שיהיה צדיק ולא אמר שיהיה רשע, וזה דייקו ממ"ש נעשה אדם שמורה שהגיד להם שתיכף יהיה שלמותו עמו ויהיה צדיק עשוי ונגמר ואין אופן שירשיע שאל"כ לא יצדק לשון עשיה, אולם איך יהיה זה אמר פה שביום ברוא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו, שאז נעשה על אופן שיתדמה בכל דרכיו אל האלהים, כי הנפש לא הורכבה אז בגוף בהרכבה מזגית, והגוף ויצרי מעלליו לא יכלו לשלוט על הנפש, שזה נעשה אחר אכילת עה"ד, והיה בריאתו באופן שיהיה צדיק ולא רשע, וע"כ אמר עשה אותו, שהיה עשוי ונגמר בתכלית השלמות:

(ב) ז"ל ר"ל שמצד שנברא להיות קיים באיש אמר עשה אותו, ומצד שנברא להיות במין אמר ז"ל בראם ולכן ויקרא את שמם אדם תיכף ביום הבראם, כי היה נגמר והשיג כל השלמות שלו תיכף בהבראו, ולכן נקרא בשם תיכף כמו ששור בן יומו קרוי שור על שאין לו להוסיף עוד שלמות, וכוונת ההקדמה הזאת שאחר שיספר תולדות אדם ואיך נחם ה' אח"כ כי עשה את האדם בארץ, הלא ישאלו וא"כ למה בראו על אופן זה שהיציאה יחטיא אותו וכצל ימיו על ארץ ובהבל בא ובהבל ילך, ע"ז אמר שה' בראו באופן היותר שלם והאלהים עשה את האדם ישר רק המה בקשו חשבונות רבים:

(ג) ויחי אדם. ובכל זה כבר הוחל הקלוקל לתקן שאדם שב בתשובה ופרש מן האשה ק"ל שנה ועמד בצדקו ואז הוליד את שת בדמותו כצלמו, שגם הוא נברא בצלם ובדמות והיה לב וסגולה, והגם ששאר כל בני אדם היו כקליפות היו כעלים החופפים על הפרי וכל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה, ולכן קרא שמו שת מלשון יסוד, כי צדיק יסוד עולם:

(ה) ויהיו כל ימי אדם. שהגם שלצד שנברא לקיום המין יש חילוק בין קודם שהוליד ובין אחר שהתחיל להוליד תולדות, ולכן מנה ביחוד השנים שקודם הלידה בפ"ע ושאה"כ בפ"ע, מ"מ לענין מה שנברא להיות קיים באיש היו כולם שוים לטובה, וע"ז אמר ויהיו כל ימי אדם אשר חי ר"ל מצד שחי חיי האדם בעבודת בוראו, וכן אמר בכלום עד"ז, כי כלם היו צדיקים והיו לב וסגולה, משא"כ בעשרה דורות שמנח ועד אברהם לא חשב שנית סך הכולל כי רובם לא היו סגולה והיה ענינם רק לקיום המין והיה הסגולה נאצר בקרבם בכח שיתגלה בבני בניהם כמ"ש הכוזרי:

(כב - כד) ויתהלך חנוך. תחלה התהלך את האלהים להשיג האמתיות ולשמור מצות ה' ועם זה היה עוסק בעניני העולם ג"כ וילד בנים ובנות, ואחר שנמלאו לו שס"ה שנה כמנין ימות החמה, התהלך את האלהים לבדו ופירש א"ע מן העוה"ז ואינו עוד בעוה"ז, כי אז לוקח למרום כמדרגת אליהו ז"ל, וכבר אמרו עליו ענינים רבים ומכובדים שאין פה המקום להאריך בזה:

(כט) ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו. כבר בארתי בפ"י ישעיה (א כד) שגדר פעל נחם הוא התהפכות המחשבה, ומזה בא על נחום האבל, שיתהפך מיגון לשמחה, ועל החרטה, ואמר זה ינחמנו שמעתה ננוח בין ממעשנו שאנו עוסקים בפעולות הבל וריק שאין בהם מועיל אל אושר האדם, וע"כ נמצא גם מנוחה מעצבון ידינו מן האדמה שחל קללה על כל מעשה ידינו שזה בא ע"י רוע המעשים, וכמ"ש חגי (א ז) זרעתם הרבה והבא מעט וגו' שימו לבבכם על דרכיכם וכמו שפרשתי שם, וע"י נחמת המעשים והתהפכותם תתהפך גם הקללה לברכה ונמצא מנוח כמ"ש ביום הניח ה' לך מעצבך, מרגוז ומן העבודה הקשה (ישעיה יג):

4